

*Viiulid mängivad.
Viuldajad viipavad viirastuslikult.
Nootide sipelgad siplevad mõtete siiliogadel.
Siilid ronivad rippildadele.
Vihisedes viskuvad nad tipult tipule.
Nad on kohutavalt kõrgel ja alt vaadates näivad tibatillukesina.
Elu on eelkõige laul.
Vormiimede ja värvinimede suur sümfoonia.¹*

Vaevukuuldavad viiulid. Aeglaselt hoogu võttev crescendo. Habras ohe.

Ma ei tunne religioosse maailmaga eriti ühendust, see tähendab ma pole ise sellega seotud. Võiks öelda, et mina elan ühel pool jõge ja usk teisel, silda meie vahel ei ole. Sellegipoolest on usulised motiivid, eriti piiblilood, mind alati paelunud. Vaimuliku sisuga teosed – eriti tänapäeval, mil ei ole otseselt kindlat temaatikat, mida kunstis võiks või ei tohiks kasutada ehk iga kunstnik saab oma nii-öelda muusa, oma teema ja suuna ise valida – näivad mulle kuidagi eriti sügavad, puudutavad ning on tunda, et need on kunstnikule endale olulised ja südamelähedased. Tõenäoliselt teen kellelegi liiga, kui mõtlen kristlusest kõigest selle kultuurilise väärtuse alusel, omal moel meenutab see suurt eksootika-armastust, pigem isegi eksootika fetišeerimist 20. sajandi kunstis. Paraku ei oska ma usukauge inimesena sellele teistmoodi läheneda.

Kirjutan praegu uurimistööd kuulajate suhestumisest akadeemilise nüüdismuusikaga, selle raames korraldasin küsitluse, kus uurisin inimeste kokkupuute ja arvamuste kohta nüüdismuusikast. Üks vastaja mõtiskles selle üle, kas kaasaegse muusika heliloojad kirjutavad muusikat siiralt, sisemise tunnetusega või teevad midagi suvalist ja ütleavad, et see on muusika. See mõte jäi mind kummitama. Sain aru, et ka mulle tundub, et mõnikord luuakse sellepärast, et platvorm ja võimalus on antud, aga teostel puudub see *miski*, mis teeb need isiklikeks ja annab seeläbi publikule võimaluse nendega haakuda.

¹ Artur Alliksaar, katkend luuletusest „Kata-stroofe“

Minu arvates puudutavad publikut tõeliselt eeskätt teosed, millel on lugu, sisemine telg, mitte liigne efektitsemine ja meelevaldsed katsetused. (Heli)loojad, kes tegelevad oma valdkonnas kindla hingelähedase teemaga, uurivad seda põhjalikult, tunduvad mulle siiramad ja pühendunud kui teised, kes niivõrd sellele eesmärgile ei keskendu. Reeglina on loojale eelduseks oma valdkonna süvitsi tundmine. Ehk nad ei loo mitte ainult nii, nagu ise heaks arvavad, vaid oskavad arvestada ka sellega, mida on varem tehtud – ajaloo ja kontekstiga, millesse teos asetub. Eero Epner on kirjutanud², et kunsti suurim patt ei ole olla halb kunst, vaid maailma taandamine. Kunstnikud, kes tegelevad maailma ja ühiskonnaga otsesemalt, pakuvad mulle rohkem kui need, kes ei taha ega üritagi ümbritsevaga suhestuda.

James MacMillanil on südamelähedane teema – religioon. Ühes intervjuus³ toob ta välja, et muusikat kuulates tekib helilooja ja kuulaja vahele spirituaalne side. Pikemate teoste puhul tuleb kuulata keskendunult, et teose mõju jõuaks kohale. Selline pühendumine meenutab palvet, see on enda sisse vaatamise aeg – just nagu palvetades vaadatakse Jumalaga tõtt. Mulle meeldib see mõte väga. Kuulates mõnda teost tunnen sageli, et saan muusika kaudu helilooja mõttemaailmaga tuttavaks, meie vahele ehitub sild. MacMillan on toonud välja, nimetades Francis Poulenci “Karmeliitide dialooge”, kus on vastamisi katoliiklikud tõesed ja julm ilmalik maailm, kaasaja muusika võimsaimaks ooperiks, et selliseid teemasid muusikas kajastades suudavad heliloojad „paotada inimkonnale Jumala armulikkuse akna”⁴.

*Eia Mater, fons amoris,
me sentire vim doloris
fac, ut tecum lugeam.*⁵

Mida saan sellest muusikast mina, kes ma ei usu Jumala armulikkusesse? Mõni religioosne inimene läheb kontserdile päeval, mil Jeesus risti löödi ja *Sancta Mater* teda taga nuttis, mina aga lihtsalt vabal päeval, võrdlemisi suvalisel reedel. Mina ootan eelkõige muusikalist elamust, tema peale selle võib-olla osaduse-tunnet. MacMillani muusikat kuulanuna tahaksin ma talle omistada Vana-Rooma *pontifex maximus*’e nimetuse. Seejuures ei nimeta ma teda toleaegeks ülempreestriks, vaid võtan võrdluse aluseks sõnapaari otsetähenduse – *suurim*

² Eero Epner, „Sõna ja näitleja uuemas teatris“ – Sirp, 18.03.2016

³ „Sir James MacMillan: Music Changes Me“, https://youtu.be/tY5K-pCD8Ks?si=Zq_9pB74OLZnpQkP

⁴ kontserdi kavaleht, teksti koostanud Virge Joamets

⁵ „Ah, Ema, armu läte, / anna mulle tunda valu väge, / et olla leinas Sinuga!“ („Stabat Mater“, Vatikani versioon, Ave Teesalu tõlge)

sillaehitaja. Silda ei ehitata loomulikult üle veekogu, vaid jumaliku ja igapäevase, sakraal- ja ilmaliku maailma vahele. Minu jaoks tegi MacMillan just seda. MacMillani väga hingestatult läbi tunnetatud tõlgendus tõi mulle Jumalaema kannatusvalu nii ligidale, et ma ei suutnud jääda enam objektiivseks vaatlejaks, vaid astusin selle sisse, lastes tunnete virvarril keerelda enda sees. Kunsti juures ongi minu meelest kõige ilusam see, et piisavalt veenva esituse puhul tekib võimalus osa saada kellegi teise kogemusest, olgu selle päriselt läbi elamise takistuseks aeg, ruum või usuline vaade.

Naha alla tungiv keelpillide saagimine. Naishäälte värelused. Verdtarretavad hüüud.

Nüüd kehastun ise ehitajaks ja loon silla selle kontserdi ja Lauri Lagle lavastuse „Leviaatan“ vahel. Käisin viimast vaatamas päev enne kontserti ja minu peas moodustus neist tervik: ma ei saa rääkida oma kontserdikogemusest „Leviaatanit“ märkimata. „Stabat Mater“ võttis üle mõttelõnga, mis oli eelmisel õhtul mu peas liikuma hakanud. „Leviaatani“ alusmaterjalideks on Anton Tšehhovi näidend „Kirsiaed“, Herman Melville'i romaan „Moby Dick“ ja piiblitlugu vaala kõhus olnud Joonasest. Ekspeditsiooni lavastus rääkis katastroofi saabumisest, hirmust, raevukast kättemaksuhimust, olles samal ajal inimlik, haavatav, kohati isegi õrn, just nagu „Stabat Mater“. Kuigi teosed eri žanridest, käsitlesid nii „Leviaatan“ kui ka „Stabat Mater“ minu jaoks sama – inimeste vajadust vabanemise või pääsemise järele.

„Leviaatanis“ oodati hävingut, lausa ihaldati seda, lootes, et midagi muutub. See hukuoetus ja -lootus mõjus omamoodi lunastuseootusena. Kui kõik on läbi, kättemaks saavutatud, häving saabunud, jõuab kohale mingisugune müstiline rahu. Rahu peitub teadmises, et juhtus, mis juhtus, olgu, mis on, tulgu, mis tuleb, enam pole midagi teha. Sillad käesoleva ja varasema vahel on põletatud – ei ole võimalik taastada kannatuste- või hävingueelset olemust. See on lahtilaskmise, koorma äraandmise võidukäik – leppimine, toimetulek, lootusleegi süttimine. Vaikus, mis valitses saalis nii „Stabat Materi“ kui ka „Leviaatani“ lõpus, oli pingeline, justkui hinge kinni hoidev. See ei olnud rahu kõige juhtunu kiuste, vaid just selle tõttu.

*Quis est homo qui non fleret,
Matrem Christi si videret
in tanto supplicio?*⁶

⁶ „Kes ei nutaks inimlastest, / nähes Kristuse Ema / nii raskes kannatuses?“ („Stabat Mater“, ibid)

Efektne ja jõuline „Leviaatan“, sama efektne ja jõuline „Stabat Mater“. Mõlemad külluslikud ja küllastunud, materjal autoritel ning esitajatel põhjalikult läbi tunnetatud ja mõtestatud. „Leviaatani“ jõud seisnes paljude kihtide kokkukõlas, nende ühtesulamises, justkui erinevate ideede-mõtteotste abil seinast läbimurdmises. „Stabat Materis“ peitus jõud aga mujal, kihtide vahel, pinevas vaikuses või imeõrnades, kuid siiski sisenduslikkusest pakatavates keelpillide poognatõmmetes ja hiilivates kulminatsioonides. Just need emotsionaalsed tipud, kuigi raevukad ja meeleheitlikud, tundusid kõige haavatavamad. Laineharjadelt lahendusethetkisse vaibumised mõjusid veesõõmudena leitsaku ajal. Esitus ise oli kui seebimull: õrn ja piiripealne, *mulli* hoidmine pingutust nõudev – kõlav torm võlus oma hapruses ja täiuses. Materjal on küll tihe, ent Eesti Filharmoonia Kammerkoori ja Tallinna Kammerorkestri ettekandes ei kaotanud see oma õhulisust ega hakanud üle ääre ajama. Esitajate hingestatusest oli tunda, et publikule jutustati lugu ning taheti pääseda sügavale. Tõnu Kaljuste lõi koos koori ja orkestriga sel õhtul tugeva silla kahe kalda, minu ilmaliku ja helilooja religioosse maailma vahele.